

Мазепа Олександр

«БЮЛЕТЕНЬ ДЛЯ ЧЛЕНІВ УГГТ» ЯК ДЖЕРЕЛО ДО ІСТОРІЇ ТОВАРИСТВА

У статті зроблено спробу проаналізувати «Бюлетень для членів УГГТ» як важливе джерело до висвітлення організаційної та наукової діяльності Українського Генеалогічного і Геральдичного Товариства, яке діяло в 1963-1972 рр. в США.

Ключові слова: спеціальні історичні дисципліни, геральдика, генеалогія, «Бюлетень для членів УГГТ».

В статье сделана попытка проанализировать «Бюллетень для членов УГГТ» как важный источник к освещению организационной и научной деятельности Украинского Генеалогического и Геральдического Общества, которое действовало в 1963-1972 гг. в США.

Ключевые слова: специальные исторические дисциплины, геральдика, генеалогия, «Бюллетень для членов УГГТ».

The article attempts to analyze the «Bulletin for members UHNT» an important source to cover the organizational and scientific activities of the Ukrainian Genealogical and Heraldry Society, which operated in the 1963-1972.

Key words: special historical sciences, heraldry, genealogy, «Bulletin for members UHNT».

Більшість українських науковців, які змушені були залишити свою Батьківщину і опинилися закордоном, завдяки своєму прагненню зуміли не тільки відновити діяльність старих наукових установ та товариств, а й створити чимало нових. Серед таких слід згадати ті, які займались проблемами спеціальних історичних дисциплін, а саме геральдики та генеалогії. Дослідження з цих галузей спеціальних історичних дисциплін на теренах УРСР або були підпорядковані комуністичній ідеології або взагалі заборонені. Так геральдика як наукова дисципліна історичного циклу пройшла «повне коло»: від цілковитого заперечення у 20-30-ті рр. як чужинецького елемента дворянської культури, через часткову реабілітацію у 60-70-ті рр. і до визнання існування «радянської геральдики» наприкінці 80-х років [20, с. 69]. Подібна ситуація була із українською генеалогією, яка оголошувалась

дворянською і аж до середини 60-х рр. в УРСР майже не друкувалося генеалогічних розвідок. З'являлися тільки поодинокі розвідки, що висвітлювали родоводи робітничих династій [21, с. 461]. Водночас, для українських науковців закордоном, які мали можливість займатись дослідженнями з галузі спеціальних історичних дисциплін, ситуація ускладнювалась відсутністю доступу до потрібних архівних матеріалів, значний масив яких залишився в УРСР.

Незважаючи на ці обставини та брак коштів, які були надзвичайно необхідними для видавничої діяльності, українські діаспорні науковці зуміли «відродити» українську геральдику та генеалогію (термін «відродження», який використовувався українськими дослідниками, в даному випадку слід розуміти в створенні спеціалізованих наукових інституцій, які займались вивченням даних дисциплін та появи значної кількості наукових праць, публікацій з даної тематики).

У середовищі української діаспори з початку 50-х рр. ХХ ст. постійно обговорювалося питання створення товариства чи установи, яке б займалося дослідженням спеціальних історичних дисциплін [11, с. 143]. Цю ідею вдалося реалізувати в 1963 р., коли було створено Українське Генеалогічне і Геральдичне Товариство, що об'єднало всіх українських дослідників не тільки геральдики та генеалогії, а й нумізматики, сфрагістики і вексилології.

У сучасній українській історіографії недостатньо висвітлена діяльність УГГТ, що свідчить про актуальність даної теми. Серед незначної кількості наукових досліджень, в яких частково згадувалось про діяльність УГГТ та його співпрацю з іншими українськими науковими установами, слід відзначити монографії А. Атаманенко «Українське історичне товариство: ідеї, постаті, діяльність» [2, с. 261-263], Л. Сакади «Український історик»: генеза, тематика, постаті» [28, с. 144-149], а також аналітично-мемуарну статтю Л. Винара «Українське Генеалогічне і Геральдичне Товариство: генеза і діяльність» [11, с. 141-145].

Важливим джерелом до історії функціонування та діяльності УГГТ є інформаційне видання «Бюлетень», яке сьогодні потребує ґрунтовного вивчення та опрацювання. Слід зазначити, що практика видання бюлетенів була притаманна багатьом українським науковим установам закордоном в другій половині ХХ ст., створених представниками т. зв. третьої хвилі еміграції. Після створення УГГТ в липні 1963 року, одним з його завдань у видавничій діяльності стало видання «Бюлетеня» для внутрішнього вжитку [22, с. 145].

«Бюлетень для членів УГГТ» (далі – «Бюлетень») був машинопи-

сом на спеціальних бланках; видавався малим тиражем (до 200 примірників) на правах рукопису циклоstileвим способом. Перше число «Бюлетеня» з'явилося в жовтні 1963 р., а останнє (ч. 2 (42)) з'явилося за друге півріччя 1971 р. За весь період існування УГГТ вийшло 42 числа «Бюлетеня». З жовтня 1963 включно до 1968 р. «Бюлетень» видавався 6 разів на рік. Надсилався «Бюлетень» не тільки членам Товариства, а й іншим українським науковим установам, багатьом іноземним геральдико-генеалогічним товариствам, серед яких згадуються і такі відомі Wappen-Herold-Deutsche Heraldische Gesellschaft (Berlin), Academie Internationale d'Heraldique (Paris), The Flag Research Center (Winchester, Mass.), а також різноманітним редакціям журналів, газет, що були зацікавлені у співпраці з УГГТ [7, арк. 2].

Товариство сприяло тому, щоб кожен новий член УГГТ отримав на той час всі числа «Бюлетеня» і «Додатків», «а в випадку вичерпання деяких чисел із перших двох років існування нашого Товариства одержував фотостатні копії даних чисел» [8, арк. 2]. Слід зазначити, що всім членам УГГТ надавалась можливість власних геральдико-генеалогічних досліджень на сторінках «Додатків» та «Записок», які видавались разом з «Бюлетенем». Цю ідею всіляко підтримували Р. Климкевич, Л. Винар та О. Оглоблин, тим самим закликаючи всіх членів брати активну участь в науковій діяльності Товариства [11, с. 145].

Варто звернути увагу на той факт, що «Бюлетень для членів УГГТ», як і «Бюлетень УГТ» не мав постійної побудови, проте певні рубрики повторювалися дуже часто, що дає підстави стверджувати, що під варіаціями він мав усталену структуру. Про це свідчить той факт, що головним редактором обох видань «Бюлетеня» був Р. Климкевич. Із огляду на вміст інформації, яка міститься в «Бюлетенях для членів УГГТ», можна встановити різноманітні аспекти діяльності членів УГГТ.

Головним призначенням «Бюлетеня» було підтримання зв'язків між членами Товариства, які проживали в різних країнах світу [1, с. 15]. У зв'язку з цим в ньому подавалась інформація різноманітного плану: про діяльність членів УГГТ, різного роду організаційні справи та заплановані події, подавався Тимчасовий Звіт Скарбника про фінансове становище Товариства, інформація про нових членів, ювілеї, некрологи. Ще одним важливим аспектом є те, що «Бюлетень» відіграв важливе суспільне значення в середовищі української діаспори, адже в ньому завжди повідомлялось про проведення різноманітних конференцій, конкурсів, що проводились іншими українськими науковими інституціями закордоном, публікувались відомості з терен УРСР. В «Бюлетенях» є багато повідомлень про організаційні аспекти

діяльності УГГТ – звернення до членів, передплатників тощо. Водночас варто наголосити на тому, що «Бюлетені» є важливим джерелом для вивчення української історичної науки закордоном, бо в них містилася інформація, що стосувалась життя та діяльності наукових установ, організацій.

У цьому контексті дуже важливо розглянути «Бюлетень для членів УГГТ» як джерело до історії діяльності УГГТ. Багато відомостей про членів УГГТ, їх наукові зацікавлення є в рубриках «Над чим працюють наші члени» або «Праця членів УГГТ», які завжди розміщувалися на першому аркуші числа «Бюлетеню». Ці рубрики вперше з'явилися у виданні «Бюлетеню» за січень-лютий 1967 р., де було опубліковано тематику геральдичних, генеалогічних та інших досліджень, якими займалися члени Товариства. В кожному числі «Бюлетеня» подавався список наукових праць, розвідок, статей кожного члена УГГТ за попередній рік. Так щодо наукової діяльності Р. Климкевича, в «Бюлетені» (ч. 3 (23), травень-червень 1967) опубліковано список його наукових розвідок, статей з української геральдики. Крім того, було зазначено, що вчений виконав кілька проектів гербів для закордонних українських установ [13, арк. 2].

У «Бюлетені» є неодноразові згадки про формування Архіву УГГТ, в якому зберігаються цінні та рідкісні речові джерела, документи, фотокопії, відбитки, що стосуються не тільки української геральдики чи генеалогії, а й сфрагістики, нумізматики та вексилології [6, арк. 2]. Так в шостому числі «Бюлетеня» подано структуру Архіву, який складався з таких частин:

- а) поточного діловодства Товариства;
- б) музейно-архівно-бібліотечного відділу, куди надсилались цінні матеріали [6, арк. 2].

Майже в кожному числі «Бюлетеня» публікувався заклик до співпраці з Товариством: «Архів Українського Генеалогічного і Геральдичного Товариства просить надсилати матеріали, що представляють собою вартість для дослідників української генеалогії, геральдики та інших споріднених дисциплін (публікації з виображенням гербів, прапорів, печатей, відзнаки, родоводи тощо)» [29, с. 53]. Всі надіслані до Архіву Товариства матеріали обов'язково підлягали інвентарному опису, і вже потім в «Бюлетенях» з'являлись їх списки.

Важливе значення надавалося співпраці з українськими та неукраїнськими науковими установами, товариствами та організаціями, що займалися не тільки проблемами геральдики та генеалогії, а й інших спеціальних історичних дисциплін, зокрема нумізматики та векси-

дології. Вже в четвертому випуску «Бюлетеня» було подано список таких установ та товариств, з якими УГГТ встановило тісні наукові контакти. Передусім це було пов'язано з необхідністю обміну науковим досвідом, організацією конференцій, присвячених проблемам української геральдики та генеалогії. Так зазначалось в «Бюлетені» «... шведські державні культурні установи виявляють поважне зацікавлення проблемами української геральдики, як напр. генезою сполуки українських національних барв – тотожних зо шведськими, давнього герба Галичини – тотожного з гербом Швеції» [7, арк. 2].

У «Бюлетені для членів УГГТ» неодноразово згадувалося про видавничі проекти Товариства. Серед них – «Науковий збірник», до якого вже були зібрані потрібні матеріали, але через фінансові труднощі, він не побачив світ. В шостому випуску «Бюлетеня» (липень-серпень 1964) вміщено інформацію про створення Редколегії, до складу якої увійшли: голова – О. Оглоблин, члени – Л. Винар, М. Міллер, о. І. Назарко і Р. Климкевич. Як зазначав Р. Климкевич, на той час більшість матеріалів для Наукового Збірника була підготовлена [23, арк. 2]. Крім того, Р. Климкевич вказував, що «...кожна стаття буде поручена для публікації в Науковому Збірнику двома Членами Редакційної Колегії – знавцем даної наукової царини і головним Редактором. В разі потреби буде запрошений ще й третій редактор-знавець». Надсилання матеріалів до Наукового Збірника закінчувалось 31 грудня 1964 р. [23, арк. 2].

У 16 випуску «Бюлетеня» з'явилось повідомлення про те, що «Редакційна Колегія передає В-ву «Дніпрова Хвиля» в Мюнхені до друку перший том Наукового Збірника УГГТ» [4, арк. 2]. Проте аж до 1968 р. не було ніяких відомостей про вихід Наукового Збірника. Лише в 30 випуску «Бюлетеня» (липень-серпень 1968) було подано зміст I тому, до якого мала увійти значна кількість досліджень з галузі спеціальних історичних дисциплін [24, арк. 2]. Але в наступному випуску Бюлетеня в рубриці «В справі Наукового Збірника УГГТ» з'явилися перші відомості про брак коштів для реалізації цього видання [5, арк. 2]. Фактично після цього повідомлення, в Бюлетенях УГГТ вже не публікувалось жодних відомостей про видання Наукового Збірника. Вже у своїх спогадах Л. Винар згадував, що цей проект не був реалізований через фінансові труднощі Товариства в 1968 році. Окремо слід звернути увагу на публікації, які мали з'явитись в ньому. Зокрема це розвідки Л. Винара «Питання походження полковника Максима Кривоноса» та «Іван Крип'якевич як дослідник української сфрагістики», Р. Климкевича «Проблеми сучасного українського гербознавства»,

В. Трембіцького «Сучасний український національний і державний герб», В. Сенютовича-Бережного «Козацькі нобілітації».

Зауважимо в тих умовах існування Товариства було складно реалізувати багато запланованих проєктів. Хоча УГГТ не зуміло видати Науковий Збірник, більшість матеріалів, які мали увійти до нього, були опубліковані, але вже на сторінках журналу «Український Історик» (далі – УІ).

У кожному числі «Бюлетеня для членів УГГТ» є інформація про його склад. Зокрема, вже з першого числа видання дізнаємось, що Товариство нараховувало 50 членів, а згідно останнього числа «Бюлетеня» (ч. 1 (33), літо 1969), в УГГТ було 152 члени, які проживали в 14 країнах світу, зокрема в Австралії, Англії, Аргентині, Італії, Канаді, Німеччині, США, Франції. Тобто за п'ять років функціонування Товариства, кількість його членів збільшилась більше ніж у три рази, що власне свідчило про зацікавленість його діяльністю в середовищі української діаспори. Варто зазначити, що члени УГГТ часто були членами інших наукових товариств та установ, зокрема УІТ, НТШ, УВАН, УВУ. Тому серед членів УГГТ зустрічаємо імена таких видатних істориків та вчених як Л. Винар, М. Битинський, Л. Биковський, С. Кульчицький, Г. Лужицький, М. Міллер, О. Оглоблин, Н. Полонська-Василенко, В. Сенютович-Бережний, Р. Смаль-Стоцький та багато ін. В цьому контексті слід звернути увагу на те, що в умовах відсутності докладних біобібліографічних досліджень про багатьох українських істориків на Заході, що одночасно були членами УГГТ, «Бюлетень» є цінним історіографічним джерелом. Крім того, рубрика «Наші втрати» дає можливість уточнення при потребі дат смерті вчених.

Слід зазначити, що час від часу у виданні з'являлася рубрика «З успіхів наших членів», де вміщувалися привітання з нагоди обрання на ту чи іншу посаду в українських та неукраїнських («чужинецьких») наукових установах, організаціях, нагородження, відзначення тощо, що також дає інформацію для відтворення біографій дослідників. Так проф. Богдана Сас-Білінського (Бразилія) було вибрано першим віцепрезидентом Українсько-Бразилійського Об'єднання в Сан-Паулу [16, арк. 2]. Д-ра Р. Климкевича вибрано членом Міжнародної Геральдичної Академії в Парижі з науковим ступенем академіка. Проф. д-р Т. Мацьків став членом Управи Асоціації Українських Професорів [17, арк. 2]. За рекомендацією Гарвардського комітету українських студій проф. О. Оглоблина було запрошено до Гарвардського університету провести семінари з курсу «Вибрані питання історії та історіографії України XVII – XVIII ст.» [18, арк. 2].

У першому числі за 1965 р. було підведено підсумки за два роки існування Товариства [26, арк. 1]. Тут зазначалося, що під кінець 1965 р. УГГТ нараховувало 115 членів. За цей час воно активно себе проявило у видавничій діяльності. Зокрема було видано 13 чисел «Бюлетеня». Крім того, Р. Климкевича було запрошено до Редакції УІ, де він був відповідальним за рубрику «Геральдика та Сфрагістика» [11, с. 144].

Багато уваги приділялось вищезгаданому журналу «Український історик» та діяльності УІТ. Це було очевидним, адже більшість членів УГГТ одночасно були членами УІТ, а проф. О. Оглоблин був головою обох товариств, Р. Климкевич – редактором «Бюлетенів для членів УІТ». Варто зазначити, що майже в кожному числі «Бюлетеня» був зміст нового тому УІ, вказувалась річна передплата і звернення до передплатників. Власне на сторінках «Бюлетеня для членів УГГТ» можна прослідкувати елементи розвитку «Українського історика» (мається на увазі, від фахового історичного видання до журналу з різноманітною тематикою).

Чи не найбільше інформації міститься на сторінках «Бюлетеню» про діяльність УІТ. Так, зокрема, утворенню УІТ було присвячене спеціальне число «Бюлетеня» [27, арк. 2], де було подано статут Товариства, склад Управи УІТ, кількість членів (серед них було більшість членів УГГТ). Звернено увагу на подальші основні напрямки діяльності УІТ, серед яких найголовнішим було «об'єднати істориків, а також активних прихильників української історичної науки» [27, арк. 2]. Надалі всі аспекти діяльності УІТ, видання УІ висвітлював Р. Климкевич, який був членом Управи УІТ, членом Редакційної Колегії журналу.

Важливе значення для розвитку української історіографії мали конкурси наукових праць, які оголошувалися для членів УГГТ різними установами та фондами. В 24 випуску «Бюлетеня» (липень-серпень 1967) вміщено повідомлення про оголошення Науково-літературним фондом ім. Лесі і Петра Ковалевих при Союзі українок Америки наукового конкурсу на історичну монографію, темою якої «може бути будь-який відтинок історії України». Підсумки цього конкурсу підбили в «Бюлетені» влітку 1970 р. Нагорода дісталась члену УГГТ – Н. Полонській-Василенко за її монографічне дослідження «Запоріжжя ХVIII віку та його спадщина», а ще 3 дослідження членів УГГТ були відзначені почесними грамотами [12, арк. 2].

Крім того, «Бюлетень для членів УГГТ» є джерелом до висвітлення практичної діяльності Товариства. УГГТ активно займалося виго-

товленням гербів і печаток для різних установ, організацій, церков; надавало кваліфіковану консультативну допомогу і наукову інформацію на запити багатьох українців, що опинилися за кордоном, бо нерідко траплялося, що хтось хотів дізнатись про давність свого роду, чи отримати роз'яснення щодо гербової емблематики тощо. Зокрема в 13 випуску «Бюлетеня» в рубриці «З діяльності Секретаріату УГГТ» було зазначено про надану консультативну допомогу Тимчасовому Комітетові Ярослав'ян про герби повітових міст Ярослава, Переворська, Ланцута, Ряшева, Лежайська й Ніска [15, арк. 1], а Українському Музею-Архіву в м. Клівленд було надіслано дані щодо оформлення герба Йосифа Сліпого. У 1968 р. Р. Климкевич створив проект герба Бойківщини (на основі історичних земських гербів), який був прийнятий Комітетом Бойківщини у ЗСА та Канаді в 1969 році [13, арк. 2].

Таким чином, ґрунтовний аналіз «Бюлетенів для членів УГГТ» дозволяє розкрити та висвітлити наукову діяльність Товариства, визначити його роль та місце серед інших українських закордонних наукових установ, що діяли в другій половині ХХ ст. «Бюлетень» виконував інформаційну функцію, за його допомогою членам Товариства повідомлялося про заплановані події, заходи та видавничі проекти, підводилися підсумки зробленого, подавалася інформація про фінансовий стан УГГТ та надходження пожертв, а також про діяльність різних осередків української історичної науки, про співпрацю УГГТ з різними науковими установами та товариствами тощо.

В цілому, в поєднанні з іншими джерелами, «Бюлетені для членів УГГТ» уможливають відтворення повної картини наукової діяльності УГГТ. Проте на сьогодні «Бюлетень для членів УГГТ» належить до маловивчених матеріалів з історії Товариства і в силу об'єктивних причин є недоступним для дослідників періодичних видань.

Джерела та література:

1. Атаманенко А. Джерела до історії Українського історичного товариства / А. Атаманенко // Матеріали до історії Українського історичного товариства / Ред. А. Атаманенко. – Нью-Йорк; Острог, 2006. – С. 12-35.
2. Атаманенко А. Українське історичне товариство: ідеї, постаті, діяльність / А. Атаманенко. – Острог: НаУОА, 2010. – 671 с.
3. Бюлетень для членів УГГТ (Маямі). – 1967. – Листопад-грудень. – Ч. 6 (26). – 2 арк.
4. В справі Наукового Збірника // Бюлетень для членів УГГТ. – 1966. – Березень-квітень. – Ч. 2 (16). – 2 арк.
5. В справі Наукового Збірника // Бюлетень для членів УГГТ. – 1968. – Вересень-жовтень. – Ч. 5 (31). – 2 арк.

6. В справі Архіву УГГТ // Бюлетень для членів УГГТ. – 1964. – Липень-серпень. – Ч. 4 (6). – 2 арк.
7. Важніші чужинецькі генеалогічно-геральдичні осередки // Бюлетень для членів УГГТ. – 1964. – Березень-квітень. – Ч. 2 (4). – 2 арк.
8. Від Редакції // Бюлетень для членів УГГТ. – 1967. – Листопад-грудень. – Ч. 6 (26). – 2 арк.
9. Від Скарбника УГГТ // Бюлетень для членів УГГТ. – 1964. – Березень-квітень. – Ч. 2 (4). – 3 арк.
10. Винар Л. Стан української історичної науки в еміграції / Л. Винар // Український Історик: 40 років служіння науці, 1963–2003 / Ред. А. Атаманенко. – Нью-Йорк; Острозь, 2003. – С. 103-119.
11. Винар Л. Українське Генеалогічне і Геральдичне Товариство: генеза і діяльність / Л. Винар // УІ. – 2003. – Ч. 1-5 (156-160). – С. 141-145.
12. Досягнення членів УГГТ // Бюлетень для членів УГГТ. – 1970. – Літо. – Ч. 4 (38). – 2 арк.
13. З Діяльності наших Членів // Бюлетень для членів УГГТ. – 1969. – Літо. – Ч. 2 (34). – 2 арк.
14. З діяльності наших Членів у 1967 році // Бюлетень для членів УГГТ. – 1967. – Травень-червень. – Ч. 3 (23). – 2 арк.
15. З Діяльності Секретаріату УГГТ (серпень-грудень 1964) // Бюлетень для членів УГГТ. – 1965. – Вересень-жовтень. – Ч. 5 (13). – 2 арк.
16. З успіхів наших Членів // Бюлетень для членів УГГТ. – 1968. – Березень-квітень. – Ч. 2 (28). – 2 арк.
17. З успіхів наших Членів // Бюлетень для членів УГГТ. – 1967. – Вересень-жовтень. – Ч. 5 (25). – 2 арк.
18. З успіхів наших Членів // Бюлетень для членів УГГТ. – 1968. – Липень-серпень. – Ч. 4 (30). – 2 арк.
19. Іщенко Я. Використання історичної геральдичної спадщини в гербах радянської доби / Я. Іщенко // Спеціальні історичні дисципліни. – 2000. – № 5. – С. 220-238.
20. Іщенко Я. Геральдика в Україні: історіографія проблеми (60-ті – 90-ті рр. ХХ ст.) / Я. Іщенко // Український історичний журнал. – 2002. – № 3. – С. 61-78.
21. Іщенко Я. Формування емблематичного ряду гербів радянської доби: генеза історичної традиції / Я. Іщенко // Архівознавство. Археографія. Джерелознавство. Міжвідом. зб. наук. пр. – Вип. 3: Джерелознавчі дисципліни. – К., 2001. – С. 458-480.
22. Лист О. Оглоблина до Р. Климкевича від 30. 08. 1963 // УІ. – 2003. – Ч. 1-5 (156-160). – С. 145.
23. Науковий Збірник УГГТ // Бюлетень для членів УГГТ. – 1964. – Липень-серпень. – Ч. 4 (6). – 2 арк.
24. Науковий Збірник. Зміст I тому // Бюлетень для членів УГГТ. – 1968. – Липень-серпень. – Ч. 4 (30). – 2 арк.

25. Першочергові завдання Товариства // Бюлетень для членів УГГТ. – 1963. – Листопад-грудень. – Ч. 2. – 2 арк.
26. Перші роки діяльності // Бюлетень для членів УГГТ. – 1965. – Листопад-грудень. – Ч. 6 (14). – 2 арк.
27. Постання УІТ // Бюлетень для членів УГГТ. – 1964. – Вересень-жовтень. – Ч. 5 (7). – 2 арк.
28. Сакада Л. Український історик: генеза, тематика, постаті / Л. Сакада. – Нью-Йорк; К.: Вид-во ім. О.Теліги, 2003. – 380 с.
29. УГГТ // Бюлетень для членів УІТ. – 1967. – Квітень – Ч. 2. – 2 арк.